

Apolinary L. Kowal
Tadeusz Kowalski

OCZYSZCZANIE WÓD MIĘKKICH Z POTOKÓW GÓRSKICH

Potoki górskie, będące dotąd synonimem czystych wód obecnie przestają być takimi. Sprawili to wzmożony ruch turystyczny oraz zanieczyszczenia atmosferyczne. Schroniska i osiedla położone w górach, obsługujące coraz większą liczbę turystów odprowadzają do wód płynących duże ładunki zanieczyszczeń organicznych. Obiekty te są wyposażone zazwyczaj w proste urządzenia do oczyszczania ścieków (najczęściej osadniki gnilne), które często nie spełniają swojej roli, gdyż są zwykle przeciążone oraz niewłaściwie eksploatowane. Wody deszczowe zawierają rozpuszczone związki azotu i dwutlenek siarki. Stąd ich odczyn jest często kwaśny — dotyczy to szczególnie wód opadowych w rejonie Karkonoszy [1].

Wody potoków górskich swym składem fizyczno-chemicznym różnią się znacznie od wód nizinnych. Skład ten zależy w dużym stopniu od rodzaju zlewni i jest ubogi pod względem różnorodności składników. Wody spływające np. z terenów bagiennych zawierają znaczne ilości związków humusowych, a z terenów skalistych niewielkie ilości zawiesin czy soli mineralnych. Charakteryzują się one niską temperaturą w dłuższym okresie roku (271,5÷291 K), małą zawartością związków mineralnych (ciała rozpuszczone 35÷264 g/m³), niską twardością (0,19÷4°tw) i zasadowością (0÷52 g CaCO₃/m³); ich pH waha się w granicach 3,2÷7,3. Wody te mają zmienną zawartość związków organicznych: utlenialność 1,6÷18,6 g O₂/m³, BZT₅ 0,4÷24 g O₂/m³, ChZT 4,2÷40,0 g O₂/m³ i skażone są bakteriologicznie — miano coli wynosi 0,00004÷50. W tabeli 1 przedstawiono szczegółowe dane dotyczące składu wód z wybranych potoków w Sudetach.

Zanieczyszczenie tych wód sprawia, że ich użycie do celów komunalnych wymaga często oczyszczania w pełnym układzie technologicznym, składającym się z koagulacji i filtracji, sorpcji oraz dezynfekcji.

Ujęcia wód z potoków górskich są najczęściej niewielkie i znajdują się w trudno dostępnych miejscach. Dlatego pożądane jest, aby były to obiekty w miarę zautomatyzowane, nie wymagające stałej, wysoko kwalifikowanej obsługi. Z tego powodu stacja uzdatniania wody z pełnym fizyczno-chemicznym układem technologicznym byłaby uciążliwa w eksploatacji i przypuszczalnie nie pozwoliłaby na uzyskanie spodziewanych efektów.

Niska zasadowość i pH wody utrudniają, a niekiedy uniemożliwiają przeprowadzenie procesu koagulacji [2]. Dawkowany do wody koagulant ulega hydrolizie, a wydzielony kwas reaguje z wodorowęglanami obecnymi w wodzie, zmniejszając tym samym jej zasadowość (np. 1 g Al₂(SO₄)₃·18 H₂O powoduje spadek zasadowości o 0,45 g CaCO₃). Dlatego woda oczyszczana metodą koagulacji powinna charakteryzować się odpowiednio wysoką zasadowością. Do wód o zbyt niskiej zasadowości należy dawkować wodorotlenek wapniowy.

Na wyniki koagulacji ma również wpływ obecność innych anionów i kationów; zbyt niskie stężenie np. siarczanów [3] może wydłużyć znacznie czas flokulacji, co wyklucza stosowanie tego procesu. Zjawisko takie zaobserwowano w przypadku wód Kwisy. Mimo utrzymywania wymaganego odczynu przy pomocy wodorotlenku wapniowego, w wielu wypadkach nie stwierdzono powstawania kłaczków [4].

W niniejszej pracy przedstawiono nową technologię oczyszczania wód kwaśnych i miękkich, mającą zastosowanie do uzdatniania zanieczyszczonych wód górskich. Polega ona na dawkowaniu do wody dwutlenku węgla i jej filtracji przez masę dofiltr [5].

Tabela 1

Charakterystyka wód potoków górskich

Wskaźnik	Jednostka	Łomnica	Kamienna	Kwisa
Temperatura	K	273—291	271,5—288,5	—
Mętność	g/m ³	0—20	0—30	0—10
Barwa	g Pt/m ³	5—30	5—60	5—25
Zapach	—	z1R, z2R	z1R, z3S	z3R, z3S
pH	—	4,3—7,3	3,2—7,0	4,0—6,9
Tlen rozp.	g O ₂ /m ³	8,2—12,1	8—12,0	7,8—11,0
Nasylenie tlenem	%	62—96,5	61,5—107,6	—
BZT ₅	g O ₂ /m ³	1,4—24,0	1,2—12	2,4—9,1
Utlenialność	g O ₂ /m ³	1,7—9,0	1,6—18,6	2,5—8,40
Azot amonowy	g N/m ³	0,0—1,32	0,0—1,03	0,10—0,20
Indeks stabilności	—	1,44—6,7	1,85—8,0	3,1—6,3
Chlorki	g Cl ⁻ /m ³	5—29	3,2—45,0	2,0—9,0
Fosforany	g PO ₄ ⁻ /m ³	0,0—1,03	0,0—0,93	ślady
Siarczany	g SO ₄ ⁻ /m ³	9,0—59,5	13—69,1	7,8—60,0
Żelazo	g Fe/m ³	0,0—0,45	0,03—1,62	0,07—0,14
Zasadowość	g CaCO ₃ /m ³	3,5—52,0	1,5—42,0	0,0—10,0
Twardość	°tw	0,19—2,48	0,32—4,0	0,8—1,7
Mangan	g Mn/m ³	—	—	0,03—0,27
Kwasowość	g CaCO ₃ /m ³	0,15—9,0	3,0—23,5	5,5—17,0
Sucha pozostałość	g/m ³	68—409	98—339	—
Ciała rozpuszczalne	g/m ³	66—216	88—264	35—89
Zawiesiny	g/m ³	1—33	2—64	—
Miano coli	—	0,008—2	0,00004—2,0	10 ⁻¹ > 50
Liczba kol. bakt. w 293 K w 1 cm ³	—	—	—	143—2600
Liczba kol. bakt. w 310 K w 1 cm ³	—	—	—	0,0—114
CO ₂ wolny	g CO ₂ /m ³	8,2—46	100	—
ChZT	g O ₂ /m ³	7,8—40,0	4,2—40	—

Prof. dr hab. inż. A. L. Kowal, doc. dr hab. inż. T. Kowalski: Instytut Inżynierii Ochrony Środowiska Politechniki Wrocławskiej, Wyb. S. Wyspiańskiego 27, 50-370 Wrocław.

Metodyka badań

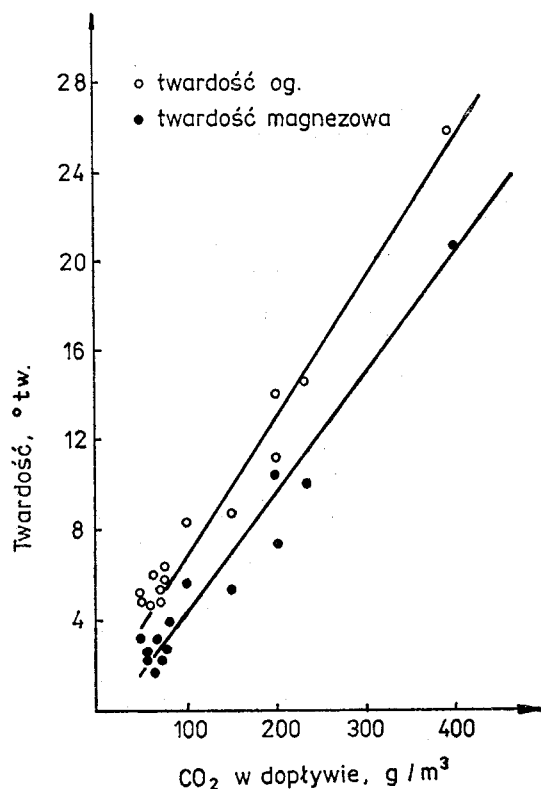
Do wody wprowadzano wodny roztwór dwutlenku węgla w ilości do 400 g CO₂/m³, a następnie filtrowano przez masę dofiltr. Wysokość złoża wynosiła 120 cm, średnica filtru 4 cm, a uziarnienie złoża od 0,5 do 7 mm, prędkość filtracji 5÷15 m³/m²h. Do wody przed filtrem dawkowano także chlor w ilości 1÷5 g Cl₂/m³.

Badania przeprowadzono na wodzie z Kwisy (powyżej Świeradowa). Skład fizyczno-chemiczny tej wody przedstawiono w tabeli 1. W wodzie wykonywano następujące oznaczenia: pH, twardość ogólna, zasadowość, utlenialność, barwa, stężenie wapnia, magnezu i manganu oraz okresowo stężenia metali ciężkich, takich jak ołów, miedź, cynk, nikiel, chrom, kobalt oraz wykonywano analizę bakteriologiczną.

Wyniki badań

Badania wykazały, że podczas filtracji wody przez złożo dofiltr przebiegają zjawiska fizyczne i chemiczne, których wynikiem jest wzrost zasadowości, twardości i zmiana odczynu wody. W złożu zachodzą również procesy sorpcji zanieczyszczeń organicznych, powodujące zmniejszenie utlenialności i barwy wody.

W wyniku przebiegających reakcji dwutlenku węgla ze złożem następuje wzrost twardości i zasadowości wody (rys. 1 i 2). Twardość i zasadowość wody po filtracji zależą od dawki dwutlenku węgla i prędkości filtracji. Wielkość przyrostu twardości ogólnej maleje wraz ze wzrostem prędkości filtracji i wy-

Rys. 1. Wpływ dawki dwutlenku węgla na twardość wody podczas filtracji przez masę dofiltr ($V_f = 10$ ml/h)

Przyrost twardości wody podczas filtracji przez masę dofiltr

Przyrost twardości °tw/mgCO ₂	Prędkość filtracji, m/h			Przyrost twardości wg reakcji:			
	5	10	15	(2)	(3)	(4)	(5)
Wapniowej	0,035	0,025	0,025	—	0,127	—	—
Magnezowej	0,05	0,043	0,032	0,063	—	0,127	0,081
Ogólnej	0,085	0,068	0,057	0,063	0,127	0,127	0,081
Wapniowej	0,012	0,0089	0,0089	—	0,045	—	—
Magnezowej	0,0178	0,015	0,011	0,022	—	0,045	0,045
Ogólnej	0,030	0,024	0,020	0,022	0,045	0,045	0,045
Wapniowej	0,24	0,178	0,179	—	0,90	—	—
Magnezowej	0,21	0,18	0,132	0,272	—	0,54	0,54

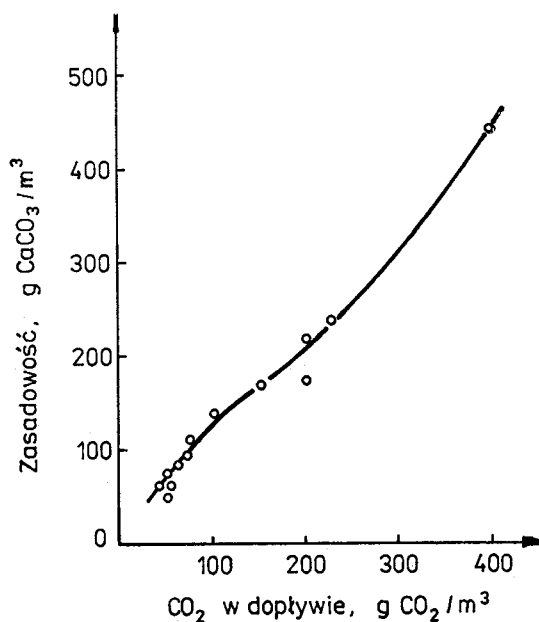
nosi np. 0,085 °tw/mg CO₂ dla $V_f = 5$ m/h oraz 0,057 °tw/mg CO₂ dla $V_f = 15$ m/h (tab. 2).

Główny udział w przyroście twardości stanowi twardość magnezowa (60÷80%). Wzrost zasadowości zależy głównie od dawki dwutlenku węgla (w małym stopniu od prędkości filtracji) i wynosi około 1,13 g CaCO₃/g CO₂.

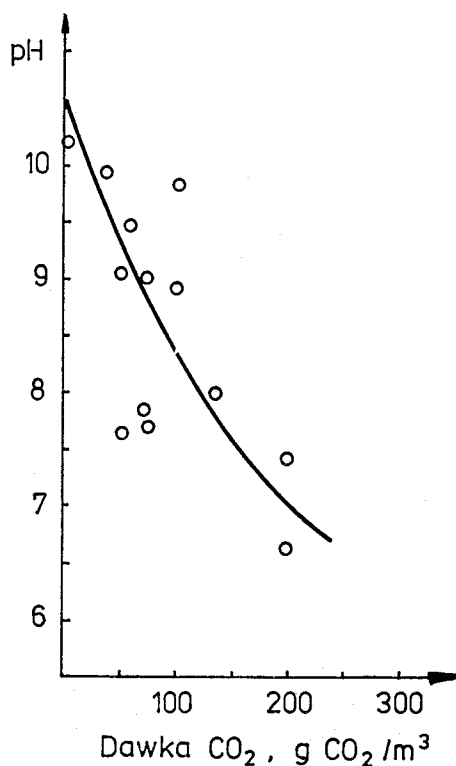
Prędkość filtracji oraz dawka dwutlenku węgla mają wpływ na odczyn odpływu. W przypadku, gdy do wody nie dawkowano dwutlenku węgla, pH wahało się w granicach 9,5÷10,5, w zależności od prędkości filtracji. Wraz ze wzrostem dawki dwutlenku węgla odczyn wody malał (rys. 3).

Stężenie dwutlenku węgla oraz forma jego występowania w odpływie zależy również od jego dawki (rys. 4). Dla dawek dwutlenku węgla w granicach 50÷100 g CO₂/m³ obserwuje się niewielkie ilości dwutlenku węgla agresywnego w odpływie.

Podczas filtracji przez masę dofiltr następuje również usuwanie zanieczyszczeń organicznych. Skuteczność ich usuwania zależy od prędkości filtracji. Stopień zmniejszenia utlenialności wahał się od ok. 60% dla $V_f = 4$ m/h i 50% dla $V_f = 16$ m/h. W wyniku

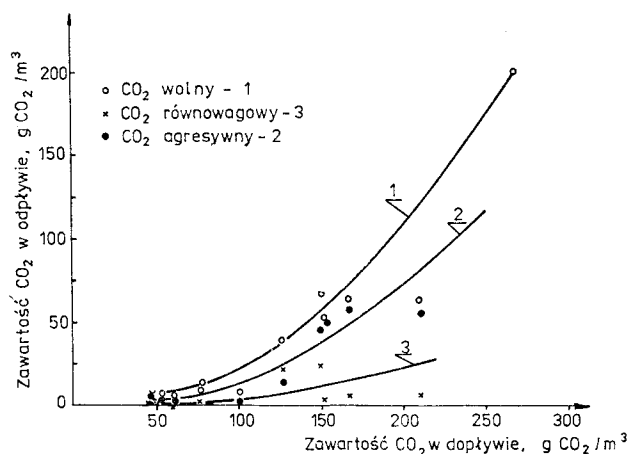
Rys. 2. Wpływ dawki dwutlenku węgla na zasadowość wody podczas filtracji przez masę dofiltr ($V_f = 10$ ml/h)

Rys. 3. Wpływ dawki dwutlenku węgla na pH odpływu z filtru z masą dofiltr ($V_f = 5 \text{ ml/h}$)

kontaktu wody ze złożem następuje również usuwanie zanieczyszczeń barwnych. Barwa wody zmniejszała się np. z 25 g Pt/m^3 do 5 g Pt/m^3 .

Badania wykazały, że w celu właściwej eksploatacji omawianego układu oczyszczania wody należy przed filtrem dawkować chlor w celu dezynfekcji oraz zapobieżenia rozwojowi mikroorganizmów w złożu (głównie grzybów). Dawka chloru w granicach $2 \div 5 \text{ g Cl}_2/\text{m}^3$ pozwoliła na uzyskanie wymaganego stopnia dezynfekcji. Wyższe dawki chloru (ok. $5 \text{ g Cl}_2/\text{m}^3$) wymagane są w okresie późnej jesieni, zimy i wczesnej wiosny. Dawkowanie chloru umożliwia również prowadzenie procesu odmanganiania. Stężenie manganu w badanej wodzie wahało się w granicach $0,03 \div 0,18 \text{ g Mn/m}^3$. Po filtracji z chlorowaniem zawartość manganu była poniżej $0,1 \text{ g Mn/m}^3$.

Rys. 4. Wpływ dawki dwutlenku węgla na jego zawartość w odpływie z filtru z masą dofiltr

Dyskusja wyników

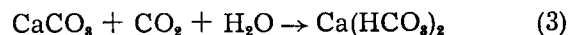
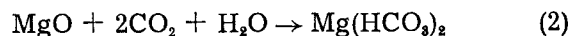
Podczas filtracji wody saturowanej dwutlenkiem węgla przez masę dofiltr przebiegają, obok znanych zjawisk związanych z reakcjami dwutlenku węgla ze złożem, także procesy sorpcji. Przeprowadzone badania wykazały, że masa dofiltr charakteryzuje się dobrymi właściwościami sorpcyjnymi w stosunku do zanieczyszczeń organicznych. Zmniejszenie utlenialności wynosiło średnio ok. 55% , a barwy wody $75 \div 80\%$. Filtracja wody w podobnych warunkach przez dolomit nie prażony pozwalała na zmniejszenie utlenialności tylko o $15 \div 20\%$ [4].

Dobre właściwości sorpcyjne dolomitu związane są z jego dekarbonizacją, w wyniku czego następuje wytworzenie się szeregu porów, na skutek wydzielania się dwutlenku węgla — reakcja (1), a tym samym dużej powierzchni właściwej. Podobny efekt występuje podczas pracy złoża, a związany jest on z reakcjami dwutlenku węgla z masą dofiltr — reakcje (2)–(4). Zanieczyszczenia organiczne osadzone są na powierzchni kryształów węglanu wapnia, które w miarę rozpuszczania się tlenku magnezu ulegają stopniowemu rozdrobnieniu i następnie usuwane są ze złoża podczas kolejnych płukań. Wzrost twardości, zasadowości i zmiana odczynu związane są z reakcjami dwutlenku węgla ze złożem.

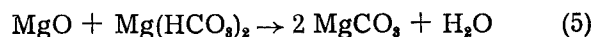
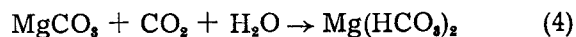
Masa dofiltr jest otrzymywana w procesie częściowej dekarbonizacji dolomitu w temp. $873 \div 1125 \text{ K}$ w atmosferze dwutlenku węgla, co opisuje reakcja:

W złożu dofiltr przebiegają następujące reakcje:

W przypadku niższych prędkości filtracji lub małych dawek dwutlenku węgla (pH odpływu $> 8,3$) przebiegać będą również reakcje:

W wyniku omawianych reakcji następuje wzbogacenie ujmowanych wód w wapń i magnez. Pierwiastki te mają bardzo istotne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania organizmu ludzkiego. Dzielne zapotrzebowanie na wapń i magnez wynosi odpowiednio: $0,8 \div 1,2 \text{ g}$ i $1 \div 1,4 \text{ g}$ dla dorosłego człowieka, a dla dzieci $0,4 \div 0,6 \text{ g}$ i $0,5 \div 0,7 \text{ g}$ [6]. Zalecane przez Światową Organizację Zdrowia stężenie magnezu w wodzie wynosi w zakresie $30 \div 125 \text{ g Mg/m}^3$. W przypadku, gdy stężenie siarczanów przekracza $250 \text{ g SO}_4^{2-}/\text{m}^3$, zawartość magnezu nie powinna przekraczać 30 g Mg/m^3 [7].

W procesie filtracji wody nasyconej dwutlenkiem węgla przez złożę z masy dofiltr usuwany jest również mangan pod warunkiem, że woda jest wcześniej chlorowana. Konieczność chlorowania w tym przypadku związana jest z obecnością zanieczyszczeń organicznych [2].

Wnioski

1. Przedstawiony układ technologiczny polegający na filtracji wody saturowanej dwutlenkiem węgla przez masę dofiltr pozwala na oczyszczenie wód miękkich i kwaśnych. Ma to duże znaczenie technologiczne, gospodarcze oraz zdrowotne, gdyż uzdatnianie tych wód klasycznymi metodami, polegającymi na koagulacji i filtracji, jest bardzo trudne i kosztowne.

2. Masa dofiltr charakteryzuje się dobrymi właściwościami sorpcyjnymi, które w omawianym procesie pozwalają na zmniejszenie utlenialności wody średnio o 55⁰/₀ i barwy w granicach 75÷80⁰/₀.

3. Proces ten pozwala na wzbogacenie oczyszczanych wód miękkich w wapń i magnez, co ma duże znaczenie zdrowotne.

LITERATURA

1. A. L. KOWAL, T. KOWALSKI: Analiza wpływu ścieków na właściwości biochemiczne i fizyczno-chemiczne wód potoków górskich. Mat. IX sem. „Ochrona Środowiska Obszarów Rekreacyjnych i Chronionych”, PZITS, Kraków 1989.
2. A. L. KOWAL: Technologia wody. Arkady, Warszawa 1977.
3. J. MAĆKIEWICZ: Flokulacja w procesach koagulacji i filtracji wód. PWN, Warszawa 1987.
4. A. L. KOWAL, T. KOWALSKI: Badania fizyczno-chemiczne i technologiczne wód rzeki Kwisy dla zaopatrzenia Świeradowa. Raporty Inst. Inż. Ochr. Środow. P. Wr., seria SPR, nr 61/87.
5. **Zgłoszenie patentowe nr P-264516.**
6. J. ALEKSANDROWICZ, I. GUMOWSKA: Kuchnia i medycyna. Warta, Warszawa 1985.
7. **Drinking water and health.** National Academy of Sciences, Washington D.C., 1977.

TREATMENT OF SOFT WATER FROM CREEKS AND TORRENTS

A treatment method for acidic and soft waters is presented. The method involves filtration of water saturated with gaseous carbon dioxide through a partially slaked dolomite bed. The treatment of samples from the headwater

section of the Kwisa River by using this method yielded fairly good removal efficiencies of organics (which averaged 60% and 85% for COD and colour, respectively), iron and manganese. A major advantage of using this treatment method is the calcium-magnesium-enrichment of the effluent. In this region, creeks and torrents carry very soft and low pH water.